

מאי חנוכה

עיונים וכיבודים
בעניני ימי החנוכה

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

פתח דבר

בעזרהי"ת.

לקראת ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את הקונטרס 'מאי חנוכה', והוא ליקוט בעניני ימים אלו מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

הקונטרס נחלק לשניים: שער ראשון – בו נלקטו פנינים על תפילת "ועל הניסים" דחנוכה, ובשתי מחלקות: עיונים וביאורים במילות התפילה, ומחלקה מיוחדת לביאורים אודות מטרת "מלחמת היוונים", כפי שמתבאר מתוך מילות תפילה זו.

שער שני – ביאור נפלא בסוגיית הש"ס אודות הפלוגתא דב"ש וב"ה לענין נרות חנוכה.

קונטרס זה י"ל במסגרת הקונטרס השבועי 'לקראת שבת' – עיונים וביאורים בפרשת השבוע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו בשולי המבואות), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר מפני אבינו שבשמים, אשר כימים ההם, יעשה תשועה גדולה ופורקן לעמו ישראל, ונבוא לדביר ביתו – בגאולה האמיתית והשלימה, בעגלא דידן.

בברכת התורה
מכון אור החסידות

כסלו ה'תשס"ח

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

353 Kingston Ave., Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017

שער ראשון

פנינים על תפילת
"ועל הניסים" דחנוכה

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנְּפִלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה :

מלחמת היונים

פתיחה

בנוגע לגזירות היוונים אמרו רז"ל במדרש (ב"ר פ"ב, ד), שהיו היוונים אומרים לישראל "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל".

ויש לבאר, דבאמירתם זו מתבטאת כללות מטרת מלחמתם של היוונים. דדייקו לומר "אין לכם חלק באלקי ישראל" (ולא "באלקים" סתם):

דהנה ידוע, אשר גם חכמי אומות העולם הגיעו להכרה שיש אלוהים, אלא שתיפסתם והכרתם באלקות מיוסדת רק על שכל האדם, ואילו ישראל הם "מאמינים בני מאמינים", דענין האמונה אינו מיוסד על השכל, אלא הוא נובע מההתקשרות העצמית דישראל עם הקב"ה.

וזהו שדייקו לומר "אין לכם חלק באלקי ישראל" – היינו, שרצו לעקור מליבם את האמונה האלקית, שהיא למעלה מהשכל ואינה מיוסדת עליו. וכידוע (ראה ספר תורה אור (לבעל התניא) מקץ מא, א), שהיוונים החזיקו בחכמת הפילוסופיא, המכחשת האמונה באלקות שלמעלה מהשגת השכל.

ובזה הי' עיקר מלחמתם (כפי שיתבאר בפרטי הענינים דלהלן) – דהתנגדותם העיקרית היתה לכך, שאצל ישראל האלקות היא למעלה לגמרי מגדרי הבריאה, וא"א 'לתפסה' בשכל (אנושי); ולזאת רצו שכללות האמונה והתורה והמצוות דישראל יהיו רק ע"פ יסוד השכל, ולא מצד הרוחניות והאלקות שלמעלה ממנו [אלא שכתוצאה מזה, גזרו עליהם אח"כ שלא יעסקו בתורה ובמצוות כלל].

בִּימֵי מַתְתִּיהוּ בֶּן יוֹחָנָן פֶּהֶן גְּדוֹל חֲשֵׁמוֹנָאֵי וּבְנֵיו. פְּשַׁעְמֹדָה מְלָכוֹת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל

מלחמת היוונים

"שעמדה מלכות יון הרשעה"

איתא במס' סופרים (פ"א ה"ז): "מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל". ויש לבאר, דמעשה זה (שהי' כמאה שנה קודם לגזירת היוונים (סדר הדורות)) הוא שורש ומקור גזירת היוונים בימי חנוכה.

דהנה, בנוגע ללשון יון, מצינו ברו"ל שישנה בו מעלה מיוחדת ש"אף בספרים (תורה נביאים וכתובים) לא התירו שיכתבו (בלשון אחר חוץ מלשון הקודש) אלא יונית" (מגילה ח, ב), "אמר קרא יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם . . . יפיפותו של יפת (הוא לשון יון שלשונו יפה משל כל בני יפת) יהא באהלי שם" (שם ט, ב. ובפרש"י), ועד ש"בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צורכה אלא יונית" (ירושלמי מגילה פ"א ה"ט). ואעפ"כ – נחשב היום שתרגמו בו את התורה בלשון יונית לתלמי המלך, כיום שנעשה העגל (היפך בתכלית דמתן תורה)!

וההסברה בזה – שמצד המעלה דהמשכת והתגלות התורה למטה גם בלשונות דאורה"ע ("באר היטב", "בשבעים לשון" (תבוא כז, ח. ובפרש"י)) התרגום ליונית כשלעצמו הו"ע טוב; ורק כש"כתבו לתלמי המלך את התורה יונית הי' היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל" – כיון שהדבר נעשה (לא מצד ציווי ה', אלא מצד דרישת תלמי המלך).

ויש לומר, שכתוצאה מזה באה גזירת היוונים "להשכיחם תורתך". דהנה מבואר (ראה המבואר להלן בפסקא "להשכיחם תורתך"), שמלחמת היוונים היתה כנגד קדושת התורה – דלזה שהתורה היא חכמה גדולה ושכל נפלא הסכימו גם היוונים, ולהיותם חכמים גדולים גם נתפעלו מעוצם הפלאות החכמה שבדיני התורה – אבל התנגדו לכך שהתורה היא תורת ה', היינו לקדושת ורוחניות התורה, שהיא חכמתו ית'. והיינו, שניצלו את התרגום של התורה ליונית לעמוד על גודל עוצם הפלאות חכמת התורה, על מנת לטמא ח"ו את הקדושה שבחכמת התורה, שלא יהי' ניכר שהיא חכמתו של הקב"ה כ"א חכמה אנושית כהפילוספיא של חכמת יון.

 מלחמת היונים

"שעמדה מלכות יון הרשעה"

הנה, עיקר גזירת היוונים הי' בסיבת היותם פלוסופים, דחכמת הפלוספיא מכחשת הנבואה והקדושה האלקית שלמעלה מן השכל (ראה לעיל).

והנה ידוע דשם כל דבר מורה על תוכנו ומהותו – וכך הוא בשם "יון" שמורה על "חכמה דקליפה":

דהנה, "יון" פירושו טיט, שנוצר ממים מעורבים בעפר. והוא ה"לעומת זה" של חכמת התורה, "אין מים אלא תורה" (ב"ק יז, א), דכאשר "מערבים" עפר – חומריות עם השכל (מים) נעשה חכמה דקליפה.

[ובדקות יותר ענין זה ד"יון" שייך גם בלימוד התורה, כמאחז"ל (יומא עב, ב) "לא זכה נעשה לו סם המות", שאם ח"ו "לא זכה" – פירושו, שלא זיכך חומריותו (ובמילא לימודו מעורב עם חומריותו) – נעשה לו סם המות, כי אדרבה, ע"י ידיעותיו הוא מתייהר ומתגאה, מצדיק את מעשיו ומעוות את פסק דין התורה (שהרי כדי לכוון את ההלכה צריך להיות "וה' עמו" (סנהדרין צג, ב)).]

וענין זה נרמז באותיות יו"ן:

התחלת שם יו"ן היא באות יו"ד, דאות מורה על בחינת חכמה (ראה ספר התניא – אגרת התשובה פ"ד), ובשם "יון" היא חכמה דלעו"ז, היא חכמת הפילוספיא המנגדת ליו"ד דקדושה, היינו שהתחלת הנפילה היא רק בענינים של דעות נפסדות, מבלי לנגוע בדיבור ומעשה שלו.

אלא שאח"כ מורידו מעט מעט (כמו אדם הטובע בטיט) עד שבא למידות רעות, שהמדות נרמזו באות וא"ו (כי "המדות נכללות בדרך כלל במספר שש", הם שש המידות חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד (תניא שם)).

ועד שמורידו למטה מטה ברע גמור, כנרמז באות ו"ן, שהיא נמשכת "למטה מן השורה", המורה על ירידה לקליפות (עיין בספר לקוטי תורה לרבינו הזקן פ' נשא כג, ב) בפירוש שם "גרשון" – "גרש ו"ן").

(רשימות רבינו, חוברת ג)

"להשכיחם תורתך"

הנה, בלשון זה יש לדקדק, אמאי נקט "תורתך" ולא נקט סתם "להשכיחם התורה" וכיו"ב.

לְהַשְׁפִּיחַם תּוֹרַתְךָ וּלְהַעֲבִירָם
 מִחֻקֵי רְצוֹנְךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
 הַרְבִּים עֲמִדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם.
 רַבַּת אֶת רִיבָם. דָּנַת אֶת דֵּינָם.

מלחמת היונים

אלא, דלשון זה מבטא את כוונת מלחמת היוונים, דעיקר מלחמתם היתה נגד הרוחניות והאלקות שבתורה. והיינו, שלא הי' אכפת להם (כ"כ) שישראל ילמדו תורה, אלא שרצו שלימוד התורה יהי' רק מצד השכל שבתורה, ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (ואתחנן ד, ו), וכלימוד שאר חכמות העולם, ולא מצד קדושתה – שהיא תורת ה'.

והיינו שמדייק "להשכיחם תורתך" – שמטרתם היתה להשכיח מישראל את קדושת התורה, מה שהתורה היא "תורתך" – תורת ה'.

(לקוטי שיחות חלק ג עמ' 815)

"ולהעבירם מחוקי רצונך"

הנה, גם בענין זה, בתיאור מלחמתם של היוונים בקיום המצוות דישראל מדייק לומר "ולהעבירם" מחוקי רצונך", דגם בזה מודגש שמלחמתם של היוונים היתה כנגד הרוחניות והאלקות שב(תורה ו)מצוות.

ומסיבה זו, היתה עיקר מלחמתם כנגד המצוות שבגדר "חוקים" ("חוקי רצונך"). וכידוע (ראה רמב"ן ואתחנן ו, כ) אשר המצוות נחלקים לג' סוגים – "משפטים" הם המצוות המובנות ע"פ שכל, דאפשר שהי' האדם מקיימם גם לולא ציווי התורה ("אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה" (עירובין ק, ב)), "עדות" הם מצוות אשר הגם שלולא ציווי התורה לא הי' האדם מקיימם מעצמו, מ"מ, לאחר שצויתה תורה, יכול האדם להבין הטעם לציווי, אמנם "חוקים" הם המצוות אשר אין להם כלל הסברה ע"פ שכל האדם.

כלומר, מכיון שמלחמתם היתה ברוחניות והאלקות שבמצוות, הנה קיום המצוות השכליות דישראל – לא הי' אכפת (כ"כ) ליוונים, מאחר וקיומם אפשרי גם מצד הסכמת השכל; אמנם המצוות שאין להם כלל הסברה שכלית ("חוקים"), וקיומם הוא רק מפני שכך הוא ציווי ה' – דבזה נרגש הרוחניות והאלקות דהמצוות – בזה היתה עיקר מלחמתם.

נְקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מִסֵּרְתָּ גְבוּרִים
 בְּיַד חֲלָשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים.
 וּטְמָאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וְרָשָׁעִים בְּיַד
 צְדִיקִים. וְזֹדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתְךָ.

עיונים וביאורים

**"מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים
 ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך"**

הנה, בפסקא זו כבר תמהו מפרשי התפילות, מהו החידוש בשלושת הענינים האחרונים ("וטמאים כו' ורשעים כו' וזדים כו'"). והלא לכאורה טומאה וטהרה, ורשעים וצדיקים, וזדים ועוסקי תורתך אינם מעניני גבורה וחולשה, וא"כ אין בזה חידוש לענין המלחמה – שאלו נצחו את אלו, ומה שייכותם לההודאה על הנס דנצחון המלחמה?

והביאור בזה: ידוע מדברי הימים ההם שאף שהגזירות נגד דת ישראל נגזרו ע"י "מלכות יון הרשעה", מ"מ היו כו"כ מבנ"י שהצטרפו להיוונים (ונקראו "מתיוונים"), ועד שרק מיעוט מבנ"י נשאר שלמים עם ה' ותורתו.

מלחמת היונים

ויש להוסיף בזה, דלכאורה עדיין דרוש ביאור מדוע נאמר "מחוקי רצונך" ולא "מחוקיך"? אלא שגם בקיום החוקים יש אופן עליו הסכימו היוונים, דהיינו קיומם מצד החישוב השכלי – שלמצוה המצוה, בהיותו בעל שכל נפלא, ישנו טעם והסברה בדבר (אלא שאינו ידוע ומובן לנו מפני קוצר שכלנו, כי אין שכל הנברא יכול להשיג את שכל הבורא), והתנגדותם של היוונים היתה לקיום "חוקי רצונך", היינו לקיומם רק להיותם רצונו של הקב"ה, בלי שום טעם וחישוב שכלי.

ועפ"ז יש לבאר (בעומק יותר), דמלחמתם זו היתה גם בנוגע למצוות שבגדר "עדות" ו"משפטים" – מאחר וכידוע, גם מצוות אלו, המובנות בשכל האדם, קיומן צריך להיות מצד ציווי ה' (ולא מצד שכך היא הבנת האדם). ובזה היתה מלחמתם – שלא יהי' קיומן מצד "רצונך", אלא מצד הבנת השכל.

(לקוטי שיחות שם; ספר המאמרים מלוקט ח"ב עמ' יט)

 עיונים וביאורים

ואולי י"ל שהכוונה בשלושת ענינים הנ"ל היא למתייוונים מבנ"י, והיינו שנוסף על הנס שגברו על מלכות יון ("גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים"), הנה עוד זאת נמסרו לידם גם ה"טמאים" . . ורשעים" . . וזדים" שמבנ"י גופא.

ובזה מתוסף חידוש בהנס, ובשתי ענינים: הן בניצחון המלחמה בגשמיות – כמובן בפשטות גודל הנס, דהגם שאף רבים מבנ"י היו לצידם של היוונים, אעפ"כ ה' ניצחון; והן ברוחניות – דאע"פ שכמה מישראל לא היו ראויים לנס זה, מ"מ התחשב הקב"ה עם המיעוט שהיו "טהורים" . . צדיקים" . . עוסקי תורתך" ועשה להם נס זה.

(לקוטי שיחות חלק ל עמ' 209)

**"וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים
וזדים ביד עוסקי תורתך"**

ע"פ ביאור הנ"ל (בפסקא הקודמת) ד"טמאים" . . ורשעים" . . וזדים" קאי על המתיוונים שמבנ"י גופא, יש לבאר ג"כ הא דנקט ג' תוארים אלו ("טמאים" "רשעים" וכו') דוקא, באופן של דבר והיפוכו. כי הניגוד בג' ענינים אלו שייך (לאמיתו) רק בבנ"י גופא (ולא בהיחס שבין ישראל לעמים):

דהנה, מצד היחס שבין ישראל לעמים אין שייך כלל לתאר את האומות כטמאים, רשעים וזדים. כי גדר הטהרה והצדקות ועסק התורה בבנ"י הוא מסוג אחר לגמרי מכפי שהוא אצל בני נח ואין זה בגדרם כלל. וממילא אין שייך לומר שהם מנגדים לישראל בענין זה – דכשם שאין שייך אצלם הענין דטהורים, צדיקים

 מלחמת היונים

"ורבים ביד מעטים"

יש לבאר ע"ד הדרוש, דבלשון "רבים ביד מעטים" מרומז ג"כ ענין מלחמתם של היוונים – להשכיח את הקדושה הרוחנית האלקית שבתומ"צ. דיש לפרש ע"פ פנימיות דקאי זה על הריבוי והמיעוט שבתורה גופא:

"רבים" – הוא ענין ריבוי הכמות – ענין החכמה והשכל שבתורה, ו"מעטים" קאי על האיכות ("אתם המעט מכל העמים") – ענין הקדושה והאלקות שבתורה. וזהו שנלחמו היוונים – להגביר את ה"רבים" על ה"מעטים" ולהשכיח קדושת התורה.

(מאמר ד"ה להבין ענין חנוכה, ה'תשל"ט)

 עיונים וביאורים

ועוסקי תורתך, כך לא שייך אצלם הענין ההפכי – טמאים, רשעים וזדים.

הסברת הדברים:

גדר טומאה וטהרה – ע"פ הלכה שייך רק בישראל, כי הגוי אינו מיטמא, ובלשון הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"א הי"ג) "עכו"ם שנגע במת כו' ה"ה כמי שלא נגע וכו'", ונראית כוונתו שאינם כלל בגדר טומאה וטהרה, וכמו בהמה שאינה בגדר זה כלל.

ענין הצדקות (והפכו) תלוי בקיום התרי"ג מצוות שניתנו לישראל דוקא. משא"כ בני נח, בהם הצידקות הוא רק בקיום ז' מצוות שלהם, שהם הרי סוג שונה בהחלט מתרי"ג מצוות התורה [דלכן מצינו שעיקר ענין שכר ועונש הוא בישראל

עידוד גדול לדורינו

מהענין שנתבאר בפנים, שהתיבות "טמאים" . רשעים כו" מתייחסים למתיוונים שהיו מתוך בני" גופא, וגודל הנס הוא, שאעפ"כ ניצחו המעטים ששמרו תומ"צ בשלימות – ישנו עידוד וחזיון גדול לבני ישראל בדורנו זה, שנוסף לזה ש"אתם המעט מכל העמים", הנה גם בבני ישראל גופא, הרי השומרי תומ"צ בשלימות הם לע"ע מיעוט לגבי שאר אחבנ"י שליט"א, וההתבוננות במצב זה יכולה להביא את האדם לידי יאוש ח"ו, דכיצד יזכו בני ישראל לגאולה האמיתית והשלימה שתלוי' בתשובה (ד"אין ישראל נגאלין אלא בתשובה"), כאשר כמה מישראל עדיין רחוקים מזה?

ועל זה ישנו הלימוד בכ"ש וק"ו מימי חנוכה, דכמו בימי חנוכה שאז היו "טמאים" . ורשעים" . וזדים" ומכל מקום ניצחו ה"טהורים" . צדיקים" . עוסקי תורתך", על דרך זה בדורנו, כאשר כמה מישראל שאינם שומרי תורה ומצוות לע"ע הרי הם תינוקות שנשבו, וה"טהורים" . צדיקים" . עוסקי תורתך" עומדים על משמרתם במס"נ על שמירת התומ"צ, הרי הקב"ה עוזרם וכו' ועד שמביא ישועה והצלה לעולם.

ועוד זאת, שניתן להם הכוח להתגבר על האלו שאינם "טהורים" כו', כיון שהטהורים כו' הם המיעוט רק בכמות, אבל באיכות הרי ה"טהורים" כו' הם העיקר, כי להם יש התוקף של קדושה שמקורה בקדושתו של מקום, ואילו תוקפם של טמאים כו' הוא גשמי בלבד.

(לקוטי שיחות חלק ל שם)

 עיונים וביאורים

דוקא, כמ"ש (עמוס ג, ב) "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה", וממילא אין שייך בהם ענין זה.

השם "עוסקי תורתך" שייך רק בבניי, שהרי "עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה" (סנהדרין נט, א), ומכיון שאין העכו"ם בגדר "עוסקי תורתך", הרי מובן, שאינם גם בגדר "זדים" המנגד ל"עוסקי תורתך".

(לקוטי שיחות שם)

"טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך"

יש לתמוה: הא דנמסרו "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" אכן הוא פלא כפשוטו, אמנם אי"מ מהו הנס בהא דנמסרו "טמאים ביד טהורים כו' וזדים ביד עוסקי תורתך", דמאיזה טעם כחם של הטמאים והרשעים גדול יותר, וכשינצחום הטהורים והצדיקים יהא זה פלא [ראה גם לעיל, הסברה באו"א].

ויובן בהקדים:

הנה גשמיות ורוחניות ה"ה ב' ענינים מנוגדים, וכשנרגש תוקף הדברים הגשמיים מתעלמת הרוחניות שבהם, וכן לאידך; כמאמר הזוהר הק' (ראה זהר ח"א קפ, ב. שם קמ, ב): "תוקפא דגופא חולשא דנשמתא".

וענין זה הוא מצד כללות ההסתר שבעוה"ז הגשמי, שהוא היפך הרוחניות. כדאיאת בתניא פ"ו (בשם ע"ח שמ"ב ספ"ד) ש"כל מעשה עוה"ז קשים ורעים והרשעים גוברים בו". כלומר, שמצד גדרי עוה"ז הגשמי – ע"פ טבע "הרשעים גוברים בו".

עפ"ז יובן גודל הנס ב"מסרת רשעים ביד צדיקים כו'", כיון שמצד גדרי העולם אין מקום כלל שיימסרו הרשעים בידי הצדיקים.

והנה, נס זה ד"מסרת רשעים ביד צדיקים" הוא פלא עוד יותר מהנס ד"נתת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים". והביאור:

הגם שגבורים ורבים הם חזקים יותר מחלשים ומעטים, אמנם אין זה שיתרונם עליהם הוא באינן-ערוך לגמרי, שהרי גם החלשים ומעטים הם מציאות שיש להתחשב בה – אלא שמציאותם הינה חלשה ומעוטה. והיות וכך, הרי על-אף שהי' זה פלא כשנצחו החלשים והמעטים, אמנם היות שמלכתחילה הגבורים והחזקים הכירו בקיומם אין זה פלא שאין לו מקום כלל.

וְלֵךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ
 בְּעוֹלָמְךָ. וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ
 תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה:
 וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ.
 וּפָנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ. וְטָהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ.

 מלחמת היונים

"וטהרו את מקדשיך"

הנה, בגמ' (שבת כא, ב) איתא, דהיוונים "טימאו כל השמנים שבהיכל". ויש לבאר, דגם זה הוא חלק ממלחמתם של היוונים בקדושת ורוחניות התורה (נחבאר בארוכה לעיל):

דהנה, "שמן" רומז ל"חכמה" (ראה הגהות הרח"ו לזהר ח"ב קמז, ב. וראה מנחות פה, ב), אשר החכמה האמיתית היא חכמת התורה. וענין הדלקת הנרות מהשמן הוא מה שחכמת התורה מאירה מבית המקדש בכל העולם. ולכן היוונים רק טימאו את השמנים ולא איבדום, כי גם הם ידעו שהחכמה הנעלית ביותר היא חכמת התורה, "כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים", ולכן הסכימו שחכמת התורה תאיר בעולם, אלא שרצו שיאירו את העולם בשמן טמא, היינו בשכל שבתורה ולא באלקות (קדושה) שבה.

"וטהרו את מקדשיך"

מצינו שדוקא בקשר לענין זה, של טהרת המקדש מטומאתו, נקבע היום טוב דחנוכה. וכמפורש בגמ' (שבת כא, ב): "מאי חנוכה (על איזה נס קבעוה. רש"י),

 עיונים וביאורים

משא"כ טמאים וטהורים הם ב' הפכים ממש שאינם נותנים מקום ומציאות זה לזה, ואשר-על-כן מצד טבע עוה"ז הגשמי שהוא "מלא קליפות", אין מציאות כלל לטהורים צדיקים ועוסקי תורתך, ונמצא א"כ שכשהתרחש הנס והרשעים הטמאים והזדים נמסרו בידיהם ה' זה פלא עצום.

(שיחת ש"פ מקץ-חנוכה, ה'תשכ"א)

מלחמת היונים

כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל . . ולא מצאו אלא פך אחד של שמן כו".

וצריך להבין הטעם בזה, דהנה הרמב"ם בהתחלת הל' חנוכה כותב: "בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול", והיינו, שמלבד הענין של "טמאו הטהרות" היו דברים נוספים ולכאורה אף חשובים יותר – ענינים הנוגעים לכללות קיום דת ישראל, "בטלו דתם, ולא הניחו אותן לעסוק בתורה ובמצוות", וא"כ מדוע זכרון הנס דחנוכה נקבע דוקא בקשר לטהרת המקדש? הביאור בזה:

נתבאר לעיל, אשר גזירת היוונים לא היתה על עצם הענין של לימוד התורה וקיום המצוות, כי-אם "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" – להשכיח

"שמן טהור"

ענינם של היוונים הי' "לטמא" את חכמת התורה ("שמן") – שלא ירגישו בה את קדושת ורוחניות התורה, שהיא תורת ה'. ותוכן הנס דחנוכה הוא בענין שמן טהור – "מצאו פך אחד של שמן . . ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" (שבת כא, ב) – שתהא מודגשת קדושת ורוחניות התורה ("שמן טהור").

והנה, מצינו אשר "שמן" רומז לנסתר דתורה – "רזין דרזין" שבתורה. ויש לבאר, דענין ה"שמן טהור" – הרגשת קדושת ורוחניות התורה – הוא בעיקר ב"שמן" שבתורה – נסתר דתורה. מאחר וכשלומד נגלה דתורה, כיון שהעסק הוא בעניני העולם שבהם דנים הלכות התורה, יכול להיות (מצד הירידה דהתגברות חושך העולם) מצב שמכירים בעוצם הפלאות החכמה, שהיא חכמה גדולה ושכל נפלא, מבלי להכיר ולהרגיש שזוהי חכמתו של הקב"ה. והעצה לזה – שלימוד נגלה דתורה יהי' ביחד עם לימוד נסתר דתורה, בה העסק הוא בעניני ידיעת אלקות ("דע את אלקי אביך"), וכשלומדים בה, מכירים ומרגישים שהיא חכמת ה' – שעיי"ז נעשה גם לימוד נגלה דתורה כדור בקדושת התורה, שניכר ונרגש שזוהי חכמתו של הקב"ה.

(ספר השיחות ה'תשנ"ב ח"ב עמ' 31)

וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ.

עיונים וביאורים

"והדליקו נרות בחצרות קדשך"

בנוגע לתיבות אלו, ידועה השאלה: מקום המנורה הוא בפנים המקדש, בהיכל – וכיצד זה הדליקו את המנורה "בחצרות קדשך"?!

והנה, בחתם סופר כתב לתרץ (בדרשות שלו טו, א) – דאליבא דהלכתא אין כל בעי' בזה, וכפסק דין הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז) ש"אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן". ומכיון שהיוונים טמאו את ההיכל ומילאוהו

מלחמת היונים

את רוחניות וקדושת התורה. וענין זה בא לידי ביטוי במלחמתם נגד המצוות ד"חוקים" ("חוקי רצונך"), שאין עליהם טעם שכלי וקיומם הוא רק מפני היותם רצון הבורא.

והנה בנוגע לכו"כ מצוות יש מקום לדיון אם אינם אלא חוקים בלבד, או שיש אפשרות להסבירם גם ע"פ שכל, שאז שייכים הם לסוג המצוות שכליות. אמנם, בנוגע לענין דטומאה וטהרה מפורש ברמב"ם (סיוס ספר טהרה): "דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן. . . והרי הן מכלל החוקים".

וא"כ, מובן הטעם שזכרון הנס דחנוכה נקבע על נס פך השמן, הקשור עם ענין טהרת המקדש מטומאתו, דבזה באו להדגיש את עיקר גזירת ומלחמת היוונים (ובמילא גם נס ההצלה מהם) – שהיתה על קיום התומ"צ מצד רצון ה' שבהם.

(תורת מנחם – התועודיות תשמ"ה עמ' 968)

ע"פ הסברה זו בענין הטומאה והטהרה – ש"דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן. . . והרי הן מכלל החוקים", יש לבאר דבר נוסף התמוה, לכאורה: מאי טעמא "טימאו" היוונים "את השמנים" ואת ביהמ"ק, ולא איבדו אותם?! [ראה גם לעיל, הסברה באו"א]

אלא, היות שטומאה וטהרה הוא ענין הנעלה לגמרי מגדרי השכל, לכן בו דוקא נלחמו היוונים – מאחר וכללות מלחמתם היתה כנגד קדושת ורוחניות התורה והמצוות, מה שהם למעלה לגמרי מגדרי השכל.

(לקוטי שיחות ח"ג עמ' 815)

 עיונים וביאורים

בגילולים – לכן, עד שפינו את ההיכל מן הגילולים, הדליקו את המנורה "בחצרות קדשך" – בעזרה.

אבל לכאורה צ"ע בתירוץ: (א) מן הלשון "באו . . . ופנו את היכלך וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות כו", מוכח להדיא שהדלקת הנרות היתה לאחר שכבר טיהרו את ההיכל ופינוהו מהגילולים. (ב) בפשטות, הגילולים שהיוונים הניחו בהיכל, לא היו רק בהיכל – אלא בכל המקדש כולו, כולל גם העזרה (וכדמוכח מן נוסח ועל הניסים גופא – "וטהרו את מקדשך" סתם). וא"כ, מהיכא תיתי למימר שפינו את העזרה עוד קודם שפינו את ההיכל (שלכן הדליקו את המנורה בעזרה, ולא בהיכל)?

ועוד זאת, דעדיין אינו מיושב מ"ט כתיב "בחצרות קדשך" (ל' רבים), ולא "בחצר קדשך" (בעזרה), ובפרט שקודם לכן משתמש בלשון יחיד – "לדביר ביתך . . . היכלך . . . מקדשך", וכאן משנה לומר בלשון רבים – "בחצרות".

אלא הנראה לומר בזה – בפשטות:

מצינו אשר ע"י נרות בא לידי ביטוי ענין השבח וההילול לה', וכדברי הפסוק (ישעי' כד, טו – הובא להלכה (סתר"י ס"ד) בנוגע לנרות בית הכנסת): "באורים כבדו ה'". וכפי שמצינו בבית המקדש, שבשמחת בית השואבה נהגו להדליק מנורות של זהב, משום השמחה הגדולה שהיתה אז.

אשר לפי-זה י"ל, שהכוונה ב"הדליקו נרות בחצרות קדשך" היא (לא לנרות המנורה, אלא) לנרות אחרים, שהדליקו אותם בתור הילול ושבח לקב"ה על הנס. ולפ"ז אפשר ליישב הלשון "בחצרות קדשך" (ל' רבים) – מכיון שהדלקת נרות אלו היתה (לא רק) בחצר המקדש (בעזרה), אלא גם בעזרת נשים וסביבות המקדש בכלל.

ולפי-זה נמצא, ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך" לא בא בהמשך להא ד"פינו . . . וטיהרו", אלא הוא נמשך על שלאחריו – "להודות ולהלל לשמך הגדול". והיינו, שהכוונה בהדלקת הנרות "בחצרות קדשך" (וכן בהא ד"קבעו שמונת ימי חנוכה אלו") היא בכדי "להודות ולהלל לשמך הגדול".

(לקוטי שיחות חלק כה עמ' 235)

"שמונת ימי חנוכה אלו"

הנה, נרות חנוכה נשתנו מנרות המקדש במספרם – בביהמ"ק הי' מנין הנרות שבעה, ונרות חנוכה ה"ה שמונה.

וְקָבְעוּ שְׂמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלָיו. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשֵׁם הַגָּדוֹל:

עיונים וביאורים

והנה, בתוכן החילוק בין המספרים שבעה ושמונה מבואר (ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט), דמספר שבע מורה על "שבעת ימי ההיקף" (סדר הזמנים בעולם), וזהו סדר של השתלשלות (העולמות), ואילו מספר שמונה מורה על דרגא שלמעלה מ"שבעת ימי ההיקף" – למעלה מהגבלות העולם.

נמצא א"כ, שבביהמ"ק האיר אור שהוא בערך העולמות – שבעה, ואילו בחנוכה האיר אור שלמעלה מערך העולמות – שמונה.

והענין בזה יובן בהקדים חילוקים נוספים שישנם בין נרות חנוכה לנרות המקדש: בנרות המקדש, מצות ההדלקה היא בפנים המקדש ודוקא כשהאיר היום; וזאת בשונה מנרות חנוכה, שהחיוב להדליקם הוא "על פתח ביתו מבחוץ" ומשתשקע החמה.

כלומר, נרות המקדש הודלקו במקום שהאיר בו אלקות בגילוי ('בפנים'), ולא הי' שם מקום כלל להעלם העולם ('כשהאיר היום'). לעומת זאת, בזמן נס חנוכה הי' המצב שונה – דהיוונים הכניסו טומאה למקדש, והתבטלו עבודות ביהמ"ק בכלל, וביחוד הדלקת נרות המקדש – ובמצב כזה הי' הנס דנרות המנורה. וזה מבטא את החידוש דנרות חנוכה, שהם מאירים גם את ה"חוק" ואפילו את מחשכי הלילה דהגלות, עד לביטול כל ענין ה"לעומת זה" – "עד דכליא ריגלא דתרמודא" (לשון הגמ'

"להודות ולהלל לשם הגדול"

נוסח 'ועל הניסים' נקבע באופן שתחילה היא ההודאה על הנס, ולאח"ז מפרטים הניסים והנפלאות עליהם באה ההודאה. והנה, לאחר פירוט כל הניסים כו' חוזר הפיוט ומסיים "להודות ולהלל לשם הגדול". וטעמא בעי.

אלא שבדיוק זה טמונה הוראה:

השבח והודאה להקב"ה אינו רק על הנסים והנפלאות עצמם, אלא זהו שבח והודאה להקב"ה על הא גופא שניתנה לאדם האפשרות לעבוד את הקב"ה – להודות לה', ולשבח את ה', ולהכיר ב"שם הגדול" – גדולתו של הקב"ה בכל העולם.

(ספר השיחות תש"נ עמ' 66)

 עיונים וביאורים

(שבת כא, ב) בנוגע לזמן הדלקת נרות חנוכה) 'תרמוד' – אותיות 'מורדת'.

ועפ"ז יובן טעם חילוק מספר נרות חנוכה מנרות המקדש:

האור שהאיר בביהמ"ק, מכיון שהארתו היתה במקום הראוי, במקום האור, לא הי' צורך באור מיוחד לשם כך, וממילא הי' זה אור שבערך העולמות – שבעה. משא"כ האור דחנוכה, שהי' צריך להאיר גם במקום החושך וה"לעומת זה", הרי שהי' זה אור שלמעלה מהשתלשלות, שבכחו דוקא להאיר את החושך – שמונה.

(לקוטי שיחות חלק ג עמ' 811)

שער שני

חידושים בסוגיות
דחנוכה בש"ס

הנפק"מ להלכה בפלוגתת הש"ס בטעמייהו דב"ש וב"ה

יקדים דמל' הש"ס נראה שנחלקו לדינא, ויביא מה שתלו הפוסקים מח' תוס' והרמב"ם בפלוגתא זו / יחדש דאף לדידן דנהגינן כמ"ש הרמב"ם מצינו עוד נפקותות בדיני ההידור מפלוגתא הנ"ל / יבאר סברת הפלוגתא שהוא תלוי בחקירה כללית בגדר ההידור אם הוא דין בהגברא או בהחפצא / עפ"ז יסיק דהנפקותא דלעיל אינה מוכרחת, ויחדש נפקותא אחרת

א.

יקדים דמל' הש"ס נראה שנחלקו לדינא, ויביא מה שתלו הפוסקים מח' תוס' והרמב"ם בפלוגתא זו

איתא בשבת (כא, ב)¹: תנו רבנן מצות נר חנוכה איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. . פליגי בה תרי אמוראי. . חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

והנה, מפשטות לשון הש"ס "פליגי² בה תרי אמוראי" נראה, דאין מחלוקתם רק במשמעות דורשין בטעם וסברא, אלא נפקותא איכא בזה אף להלכתא. וכבר הביאו בכמה ספרים ופוסקים (ברכי יוסף או"ח רסתרע"א. פ"ח וביאורי הגר"א שם), מ"ש מהראנ"ח (ס' הנותן אמרי

שאלתות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאילתא כז. וראה הלשון ברי"ף ורא"ש שם. ובמס' סופרים פ"כ ה"ה: ונרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין כעין ימים היוצאין. וראה לקמן הערה 14.

(1) לאחר זמן י"ל אנציקלופדי' תלמודית כרך טז (ירושלים תש"מ), ושם בערך חנוכה הובאה שקו"ט כו' בכמה ענינים דלקמן, וש"נ.

(2) בשאלתות סוף שאילתא כו (שלפנינו) ליתא הלשון "פליגי", ושם עוד שינויים. אבל ראה

שפר פ' וישב) לבאר פלוגתת התוס' (שבת שם ד"ה והמהדרין) והרמב"ם (הל' חנוכה רפ"ד) להלכתא על יסוד פלוגתת האמוראים הנ"ל בטעמייהו דב"ש וב"ה.

דהתוס' והרמב"ם איפליגו לענין מנהג "מהדרין מן המהדרין" שאמרו בכרייתא אם לחלוק בא או רק להוסיף על מנהג ה"מהדרין", דהתוס' ס"ל שאין הידור ה"מהדרין" (להדליק נר לכל אחד ואחד מבני הבית) בכלל מנהגם של "המהדרין מן המהדרין", רק נוהגים "נר איש וביתו" ומחליפים הם להידור אחר – שמדליקין בלילה ראשון נר אחד בלבד בשביל כל בני הבית, ובלילה שני שני נרות בלבד לכל בני הבית וכו', ולשיטת ב"ש – שמונה נרות בלילה ראשון לכל הבית וכו'. משא"כ הרמב"ם ס"ל דפירוש מנהג "המהדרין מן המהדרין" הוא שמוסיפים עוד הידור (ד"מוסיף והולך" או "פוחת והולך") מלבד מה שנוהגים אף במנהג ה"מהדרין" להדליק עבור כל אחד מבני הבית, היינו שמדליקין בלילה שני שני נרות לכל אחד ואחד מבני הבית וכו' (ולב"ש – שמונה נרות לכל אחד בלילה ראשון וכו').

ונתבאר בספרים הנ"ל, דהדברים תלויים בפלוגתא הנ"ל בטעם מחלוקת ב"ש וב"ה, דלמ"ד דטעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין – ודאי אין להדליק לכל אחד מבני הבית בפ"ע (כ"אם "נר איש וביתו"), על מנת שיהי' היכר על ריבוי הנרות שהוא לנגד מספר הימים (היוצאין או הנכנסין) ולא מחמת מספרם של בני הבית. וכמו שנתפרש בתוס' שם בסברתם, "דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים".

משא"כ למ"ד דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין, אי"צ להיכר מיוחד על מספר הימים, רק העיקר הוא שיש כאן "מוסיף והולך" (או "פוחת והולך") במנין הנרות. ולסברא זו אזיל הרמב"ם ד"מהדרין מן המהדרין" הוא בהוספה לההידור ד"נר לכל אחד ואחד".

ב.

יחדש דאף לדידן דנהנינן כמ"ש הרמב"ם מצינו עוד נפקותות
בדיני ההידור מפלוגתא הנ"ל

ונראה לחדש בזה (מלבד הנפק"מ הנ"ל בפירוש הדין ד"מהדרין מן המהדרין") עוד נפק"מ אחרת להלכתא, דאף לדידן דנהגינן כבר שמדליקין לכל אחד ואחד ובאופן דמוסיף והולך, כפסק הרמ"א (סי' תרע"א ס"ב) "וכן המנהג פשוט" – עדיין מצינו נפקותא למעשה מפלוגתת האמוראים הנ"ל³.

(3) ראה גם שפת אמת שבת שם שקו"ט בהנפק"מ בין ב' המ"ד.

דהנה, מי שהדליק בלילה שני רק נר אחד (מחמת איזה טעם שיהי) – יש לחקור כמה נרות ידליק בלילה שלישי. דלמ"ד דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, פשיטא שצריך להדליק שלשה נרות, אבל למ"ד דטעמא דב"ה משום מעלין בקודש ואין מורידין, לכאורה דיו שידליק שני נרות, דאף בזה העלה ממנין הנרות שהדליק ביום שלפנ"ז, ושפיר מקיים ל"י להידור ד"מעלין בקודש".

אמנם, נפק"מ הנ"ל אף היא אינה ע"ד הרגיל כ"א במקום של בדיעבד, אחר שהדליק בלילה שני שלא כדין, אבל אינה במי שנוהג כדין. מיהו, נראה לחדש עוד נפק"מ אף במי שקיים ההדלקה בלילה שלפנ"ז כדינה בהידור מן ההידור. והוא במי שיש בידו בלילה שלישי שמן (או כיו"ב משאר צרכי הדלקה) רק כדי הדלקת שני נרות, דיש לחקור כמה ידליק⁴:

למ"ד דטעמא משום ימים היוצאין נראה לכאורה דהיכא שאינו בידו בין כך ובין כך האפשריות להדר ולהדליק כמספר הימים, אין שום טעם והידור שידליק יותר מנר אחד, ודי לז' שידליק כעיקר הדין "נר איש וביתו", דכשיוסיף נר אחד לא יתוסף מאומה בהידור המצוה כיון שעדיין אינו כמספר ימים היוצאים ושני נרות שווים לנר אחד⁶. משא"כ למ"ד דטעמא משום מעלין בקודש ואין מורידין, ודאי ידליק שני נרות, דאף שבזה לא יקיים ההידור בשלימותו שאינו מעלה בקודש להדליק יותר מאתמול, מיהו מקיים בזה ההידור ד"ואין מורידין" שלא ידליק בלילה זה פחות משני נרות שהדליק בלילה שני⁷.

ג.

יבאר סברת הפלוגתא שהוא תלוי בחקירה כללית בנדר ההידור אם הוא דין בהנברא או בהתפצא

איברא, דנפק"מ זו אינה מוכרחת. ובהקדם הנראה לבאר בעומק יותר החילוק בין ב' המ"ד הנ"ל, דנחלקו בכללות גדר השייכות ד"מהדרין מן המהדרין" לחיוב המצוה דנר חנוכה. ועומק זה מן הפשט הוא, דהנה, פשטות החילוק בין השיטות הוא, דלמ"ד הא' ההידור כרוך הוא בימי החנוכה עצמם, ימים הנכנסין או היוצאין. משא"כ למ"ד הב' טעם

נמי אסור" (ר"ן למגילה כו, א. מאירי שם. דיעה הראשונה בשו"ע או"ח סקנ"ג ס"ד) – הרי בנדו"ד שאי אפשר לו להעלות, ולאידך – מחוייב בהדלקת ג"ח (משא"כ גבי ס"ת שבמגילה שם כו, א), פשוט שטוב יותר להדליק ב' נרות (בשווה ללילה שלפנ"ז) מלהוריד ממנו. – ועצ"ע בליל ד' ויש לו רק לשני נרות.

(4) ראה גם צפע"נ מהד"ת נט, א (נעתק בצפע"נ כללי התוהמ"צ ערך חנוכה).

(5) ויתירה מזה י"ל דאסור להדליק שנים – דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

(6) ולדעת הכתב סופר (שו"ת או"ח סקל"ה) אסור לגרוע מן המנין דלילה זה. ע"ש.

(7) וגם להדיעות דצ"ל מעלין דוקא אבל "בשוין

ההידור קשור בגדר אחר שאינו ממין המצוה, והוא טעם צדדי לאופן ההידור בהנהגה (פרי החג או דרך הנהגת האדם בעניני קודש).

ובסגנון אחר, הם ב' אופנים בהגדרת ההידור הלזה, דהנה בגדר ההידור מצינו לחקור אם הוא דין בהגברא, דבזה שמוסיף והולך (או פוחת והולך) בכל לילה במספר הנרות, נתהדרה הנהגתו של הגברא בקיום המצוה, אבל הנרות הנוספים עצמם הוו בגדר של "רשות"⁸ (שעל ידם מתהדרת הנהגת הגברא במה שקיים המצוה עצמה בהדלקת נר אחד). או י"ל שהוא דין בהחפצא דהמצוה גופא⁹, היינו שהנרות הנוספים נעשים לחפצא דמצוה¹⁰ (מצות נר חנוכה¹¹), שהמצוה עצמה מתהדרת בהם.

[וכבר כתבו בספרים הנפק"מ להלכה מב' דרכים אלו בגדר ההידור, במקום שבאו לידו הנרות הנוספים אחר שכבר בירך על ההדלקה – אי יכול לברך על הנרות דההידור בפ"ע דהוו בגדר נרות מצוה או לאו, כידוע מחלוקת האחרונים בזה¹²].

ובזה יש לבאר סברות המחלוקת דב' המ"ד הנ"ל בטעמייהו דב"ש וב"ה, דלמ"ד טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, שהוא טעם הקשור בימי החנוכה עצמן ובנס חנוכה (שעליו נתתקנה מצות הדלקה) – הוו הנרות שמוסיפין בכל לילה חלק מן החנוכה ומצות נר חנוכה, דהנרות הם נרות מצוה דחנוכה (ואף בפשטות כן הוא, דע"י ההוספה בנרות נתפרסם אף איך שבכל יום ניתוסף בנס הנרות)¹³.

"רשות" (הנ"ל הערה 8)), כ"א שגם הם נעשים חלק מהמצוה. אלא שבזה אפשר ב' אופנים: א) דחל עליהם שם המצוה ומ"מ אינם כעיקר מצותו (ואין מברכין עליהן בפ"ע?) ב) דנעשים כעיקר המצוה. וראה בהמצויין בהערה הבאה.

12) ראה אנציקלופדיא שם ע' ערב. וש"נ. אלא שבכמה אחרונים (ש"נ) הסברא לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא, "היכן צונו דלא הוה רק למהדרין" (לשון הפרמ"ג א"א ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א (שבהערה 8).

13) ראה פנ"י שבת שם ד"ה פליגי בה. שו"ת גליא מסכת או"ח ס"ו. וראה לשון הלבוש שם סתרע"א ס"ב.

ולהעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך מברכין אניסא כל יומא ויומא כו' הואיל ובכל יום ויום הי' הנס מתחדש באותו פך של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש "מתשובה אשכנזית"). אבל

8) לשון הרמ"א בדרכי משה סי' תרעד (מהג"מ). ביאורי הגר"א סתרע"ו ס"ה.

9) וי"ל דזהו החילוק בין "מהדרין" או "מצוה מן המוכרח": "מהדרין מדבר בהגברא, ו"מצוה מן המוכרח" – בהחפצא. ועפ"ז תומתק הוספת הרמב"ם שם "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר כו'".

10) ולהעיר שבטור ושו"ע שם (סתרע"א ס"ב) לא הובא שיש "מצות נ"ח" ויש "מהדרין כו'", ומפשטות הלשון "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך כו'" משמע, דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה. וראה הערה 12.

11) מלשון הרמ"א (סי' תרע"ד ס"א) ד"עיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ" – אין הכרח דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין "רשות" – שהרי כתב "כ"כ" (ובפרט שלא כתב כלשונו בד"מ מהג"מ

משא"כ למ"ד דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין, שהם טעמים שאין להם שייכות בתוכן לימי החנוכה ונס חנוכה¹⁴ – ההידור ד"מהדרין מן המהדרין" הוא רק הוספה והידור בהנהגת הגברא בכלל בדרך קיומו את המצוה (שהוא יעלה בקודש כו')¹⁵, אבל אינו בהחפצא דהמצוה עצמה.

ובזה יומתק עוד ענין הדורש ביאור בהסוגיא הנ"ל בשבת, דרש"י שם האריך להדגיש וז"ל: "פרי החג, מתמעטין והולכים בקרבנות דפ' פנחס. מעלין בקודש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם (צט, א) – ולכאורה האריכות הלזו היא אך למותר, דמה ראה רש"י להדגיש לנו לפירוש הסוגיא כאן מה שהוא "בקרבנות דפרשת פנחס"¹⁶, ולמאי נפק"מ הא דהכלל דמעלין בקודש ילפינן ל' מקרא¹⁷, ושהלימוד הוא "במנחות בפרק שתי הלחם".

אמנם, להנ"ל י"ל בזה בפשיטות דבזה רצה רש"י להדגיש היטב הא דלמ"ד זה אין הטעמים כלל קשורים בתוכנם לתוכן מצוה זו מענין ימי החנוכה עצמן והנס שהי' בהם, רק "פרי החג מתמעטין והולכין בקרבנות דפ' פנחס" שאינו שייך כלל לחנוכה. ואף הא דמעלין בקודש כו' הוא ענין נפרד לגמרי ממצות חנוכה, שהרי ילפינן ל' מקרא, היינו שהוא דין דאורייתא (ונר חנוכה כל עצמו אינו אלא מד"ס), ועוד הוסיף שהוא דין כללי אף בשאר דברים כמנחות וכו' ואינו שייך דווקא למצוה זו – "במנחות בפרק שתי הלחם".

15) ראה חדא"ג מהר"ל שבת שם: מ"מ מצד האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו'. וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר מר חנוכה (ע' כא ואילך).

16) בפשטות י"ל דבא להדגיש דמתמעטים והולכים בקרבנות, היינו דמצינו הענין דפוחת והולך בקודש (ראה חדא"ג מהרש"א שם. פנ"י שם. ועוד), אבל עדיין צריכה ביאור ההוספה "דפרשת פנחס".

17) ואולי י"ל דרש"י בא לפרש שיש בזה חיוב ומה"ת [ולא כבברכות כח, א: גמירי מעלין כו' (וראה ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג: שמעתי שמעלין כו')]. וראה שד"ח כללים מערכת מ"מ כלל קצד. מאסף לכל המחנות או"ח סכ"ה סקי"ב – הדיעות בכמה פרטים בזה]. ועפ"ז מתורצת קושיית הפוסקים (הנ"ל הערה 12) דאין לברך על הידור.

ע"פ מש"כ בביאורי הגר"א הנ"ל (הנ"ל בפנים) דדעת הרי"ף היא כמ"ד הב' מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש. מובן דלדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכ"י (כפנ"י כו' הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כ"א רק מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגברא (ראה לשון הב"י שם. ולהעיר מצפע"ג שם).

14) בשו"ת גליא מסכת (וראה גם פנ"י) שם ועוד דב' הטעמים צריכים זל"ז, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקודש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסין. וכן משמע במס' סופרים (הנ"ל הערה 2), אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור – "עיקר טעמייהו על פי פרי החג ומעלין בקודש . . . אין ענין פלוגתתן נוגע ונובע מקורו מיסוד ושורש נס של חנוכה" (שו"ת שם). ואכ"מ.

ד.

עפ"ז יסיק דהנפקותא דלעיל אינה מוכרחת, ויחדש נפקותא אחרת

ולפי דרכינו בביאור הפלוגתא יעלה דהנפקותא שנתבארה לעיל, במי שיש בידו סיפק רק כדי שני נרות בלילה שלישי אם ידליק שנים או אחד – אינה מוכרחת. דגם למ"ד דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין י"ל דהידור הוא שידליק שני נרות שבידו אף שאינו ממספר היום, דהגם שאינו שלימות ההידור שצריך להיות בלילה זה, מיהו י"ל דראוי שידליק עכ"פ חלק מנרות הנוספים שצריך להדר בהם בלילה זה. היינו, דלהמבואר לעיל דמ"ד זה ס"ל שנרות הנוספים הוו הוספה במצות חנוכה עצמה, נמצא שבליל שלישי מצות חנוכה (מהודרת) היא ג' נרות, וא"כ ודאי ראוי שישתדל עכ"פ שתהי' בידו חלק מהחפצא דהמצוה הלזו, וישמור עכ"פ לקיים הידור מצוה דאתמול. דבהוספה זו נעשה נר חנוכה בשלימות יותר ועל ידו יתפרסם לא רק עיקר נס הנרות אלא אף ההוספה שבהנס לגבי יום הראשון עכ"פ¹⁸.

ולדרך זו המחודשת בביאור הפלוגתא נוכל לומר נפק"מ בהיפוך בהנ"ל, במקום שאין בידו אף לא כמספר הנרות דאתמול אלא פחות מזה, וכגון שבליילה שמיני הי' לו שמן רק כדי ששה נרות:

למ"ד כנגד ימים היוצאין, כיון שכל נר המתוסף הוא חלק מגוף המצוה דנרות חנוכה, יש לו להדליק כל מה שבידו ע"מ להוסיף ככל יכולתו בגוף מצות נר חנוכה. משא"כ למ"ד דטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין, שהנרות שמוסיפין אין להם שייכות לעצם גוף המצוה דנרות חנוכה – מסתברא שעליו להדליק רק "נר איש וביתו" כעיקר המצוה (דהא בנדר"ד א"א לו אפילו לקיים חלק ההידור ד"אין מורדין", כיון שיש בידו פחות ממה שהדליק בלילה שלפנ"ז), ובאם יוסיף כאן על עיקר המצוה, נמצא עובר על "ואין מורדין". משא"כ כשיקיים רק עיקר המצוה כתיקונה בלי הידורה – "נר איש וביתו".

